

SLOVENSKO ROK PO VSTUPE DO EÚ: EKONOMICKÁ A SOCIÁLNA ANALÝZA

Viliam LAUKO

Abstract: The aim of the article is to characterize the economic and social position of Slovakia before the entry to the European Union, summarize the expectations that Slovaks had given into the entry and formulate the changes that happened during the one-year membership.

Key words: Slovakia, European Union, expectations, economic and social position

Úvod

Cieľom príspevku je charakterizovať východziu pozíciu Slovenska pred vstupom do EÚ, zrekapitulovať očakávania, ktoré si Slováci od vstupu sľubovali a postihnúť zmeny, ktoré sa počas jednoročného členstva udiali. Vzhľadom na obmedzený rozsah článku sa venujeme len vybraným, podľa našej mienky však podstatným stránkam tohto problému.

Pozícia Slovenska pred vstupom do EÚ

V deväťdesiatich rokoch minulého storočia sa Slovensko ocitlo v situácii, keď sa vymani-
lo z politického, vojenského a hospodárskeho a područia Sovietskeho zväzu. Rozpad tohoto
vynúteného povojnového zväzku, kontrolovaného vojenskou silou bol veľkou šancou pre ďalší
slobodný vývin krajiny. Na druhej strane tu však boli obavy z možnej straty slobody
a samostatnosti, problémy so stratou trhov v bývalých krajinách RVHP a aj snaha vrátiť sa do
vyspelej Európy, v ktorej sme sa kultúrne a historicky vyvíjali. V neposlednej rade túžbou
obyvateľov bolo odstránenie hospodárskeho zaostávania a dosiahnutie trvalého hospodárske-
ho rastu a tým aj trvalého rastu životnej úrovne.

Vznikajúca Európska únia založená na vízii Roberta Schumana, znamenajúcej vytvorenie
spoločenstva demokratických štátov Európy s mierovým spolužitím a ekonomicko-sociálnym
rozvojom bola pre Slovensko „nie alternatívou, ale potrebou“, ako zdôraznil hlavný vyjedná-
vač SR pre vstup do EÚ J. Figel' (2003). Okrem toho v procese rozširujúcej sa globalizácie by
pre náš štát bolo ťažké obstáť v podmienkach zostrenej konkurencie nadnárodných spoločností
a práve vstup do EÚ nám uľahčil a urýchlil globalizačnú adaptáciu.

Slovenská ekonomika pred vstupom do EÚ

Hospodárska situácia Slovenska pred vstupom do EÚ mala po r. 1989 niekoľko vážnych
nedostatkov.

Sektorová štruktúra slovenskej ekonomiky bola v porovnaní s vyspelými štátmi Európy
nepriaznivá. Relatívne vysoký bol podiel primárneho sektoru a sekundárneho sektoru (12%
zamestnaných v poľnohospodárstve, 33% v priemysle, relatívne malý podiel terciárneho sek-
toru). Táto situácia sa výrazne zmenila už pred vstupom do EÚ. Diferencie voči vybraným
krajinám EÚ neboli väčšie ako vtedajšie v rámci EÚ.

Vo výrobe i službách bol však nižší podiel moderných technológií a na vedu náročných
odvetví. Priebeh zavádzania nových technológií a poznatkovo náročných výrob v rámci
jednotlivých odvetví bol pomalý.

Doc. RNDr. Viliam Lauko, PhD.

*Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra regionálnej geografie, ochra-
ny a plánovania krajiny, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava. e-mail: lauko@fns.uniba.sk*

Veľmi nízky bol objem zahraničných investícií najmä do spracovateľského priemyslu. V sektore služieb boli menej (asi o polovicu) rozvinuté služby, ktoré sú typické pre modernú ekonomiku (finančné služby, výskum, služby pre podniky).

Saldo zahraničného obchodu bolo pasívne. Pred rokom 1989 prevažná časť zahraničného obchodu bola realizovaná s krajinami RVHP. Orientáciu zahraničného obchodu sa podarilo zmeniť tak, že už pred vstupom Slovenska do únie vývoz do krajín EÚ predstavoval 60 % a dovoz 50 %.

Po roku 1989 bol vo vývoze do zahraničia vysoký podiel tovarov náročných na suroviny a energiu. Aj tu sa už pred vstupom zlepšila situácia v prospech sofistikovaných komodít (44 % v r. 2000), na úkor surovínovo, energeticky a kapitálovo náročných komodít.

Nepriaznivé boli výmenné relácie (terms of trade). Kilogramové ceny exportu boli nižšie oproti cenám importu. Vyjadrovalo to prejav nedôvery odberateľov svetového trhu k výrobkom, hlavne finálnym, z bývalých socialistických krajín. Postupne sa odstup vývozných cien spracovateľského priemyslu v SR od EÚ znižoval.

Nízka bola produktivita práce (HDP na pracovníka), ktorá predstavovala asi polovicu priemeru EÚ. Produktivita práce v spracovateľskom priemysle SR dosahovala v roku 1999 okolo 40 % úrovne Rakúska.

Cenová hladina dosahovala koncom roka 2000 len 36 % úrovne EÚ. Nedostatočná bola pripravenosť podnikov na jednotný trh EÚ. V porovnaní s vyspelými krajinami malo Slovensko nízku konkurenčnú schopnosť. Konkurencieschopnosť SR bola založená hlavne na nízkych mzdách.

Sociálna situácia Slovenska pred vstupom do EÚ

V porovnaní s vyspelými krajinami boli na Slovensku veľmi nízke mzdy. Nominálne mesačné mzdy pracovníkov obchodovateľného tovaru predstavovali len asi 10 % vyspelých krajín EÚ. Reálne mzdy pracovníkov (prepočítané na paritu kúpnej sily) predstavovali asi 30 % vyspelých krajín EÚ.

V parite kúpnej sily na obyvateľa dosahovalo Slovensko iba 49 % priemernej úrovne EÚ. Z kandidátov nižšiu malo len Poľsko.

Vysoká bola miera nezamestnanosti, ktorá dosahovala v r. 2003 priemernú hodnotu za SR 17,4 %.

V porovnaní s vyspelými štátmi únie bola na Slovensku relatívne nízka úroveň vzdelania. Podiel výdavkov na školstvo z HDP bol o tretinu menší ako v EÚ. Priemerná vzdelanostná úroveň obyvateľov SR bola len o niečo nižšia ako priemer EÚ, avšak podiel vysokoškolsky vzdelaných v porovnaní s malými krajinami EÚ bol 8,7 % : 24 %. Výrazné bolo zaostávanie v počítačovej gramotnosti.

Regionálne disparity

Ekonomický rozvoj SR po roku 1989 je sprevádzaný prehlbovaním disparit medzi regiónmi. Svedčí o tom niekoľko základných údajov. Miera nezamestnanosti v roku 2003 bola v Bratislavskom kraji len 6,9 %, v Banskobystrickom až 23,8 %. Podiel Bratislavského kraja na HDP (2002) bol 26 %, Prešovského len 9 %. Najväčšie rozdiely boli v priamych zahraničných investíciách. Kým Bratislavský kraj sa na ich podielal 69,8 %, Prešovský len 1,7 % (31.9.2004).

Regionálne disparity bolo možné znižovať čerpaním financií s predvstupových fondov. Inštitucionálne štruktúry na zabezpečenie manažérskych, platobných a monitorovacích činností, na prípravu a hodnotenie realizačných projektov pre využívanie predvstupových fondov boli

nedostatočne vytvorené a s ich prácou bolo spojených viacero problémov. To spôsobilo nedostatočné čerpanie financií z fondov.

Očakávania prínosov od vstupu do EÚ

Očakávania prínosov od vstupu do EÚ vyplývali z problémov ktoré Slovensko potrebovalo riešiť.

V ekonomickej oblasti to bolo predovšetkým odstránenie hospodárskeho zaostávania, dosiahnutie trvalého hospodárskeho rastu (rast HDP), čo znamenalo riešenie konvergenčnej úlohy. K tomu malo pomôcť využívanie finančných dotácií EÚ, konkrétne štrukturálnych a kohéznych fondov.

Ďalším očakávaním bolo využívanie výhod colnej únie, čo znamenalo odstránenie bariér obchodu, pretože už pred vstupom predstavoval vývoz do EÚ 60% a dovoz 50%. To malo zabezpečiť vzrast objemu zahraničného obchodu. Pritom tento krok nemal výrazne zasiahnuť do komoditnej štruktúry ani do zahraničného obchodu s tretími krajinami.

Očakávaný bol vyšší prílev priamych zahraničných investícií (PZI), čo by v praxi mohlo znamenať modernizáciu technológií, inovácie, rast produktivity práce a zvýšenie miery pridanej hodnoty. Objem PZI v prepočte na obyvateľa bol v SR 800 USD, priemer EÚ 3 000 USD. Z hľadiska jednotlivých sektorov sa očakával rast produktivity v I. sektore, ale pokles jeho podielu na celkovej pridanej hodnote. Predpokladalo sa, že zahraničné investície zabezpečia rast podielu II. sektora, pričom podiel III. sektora sa nemal výrazne meniť.

V štruktúre spracovateľského priemyslu sa očakával vzrast strojárského, elektrotechnického priemyslu, výroby dopravných zariadení, chemického a celulózo-papierenského priemyslu. Rovnakú pozíciu si mal zachovať priemysel gumárenský, potravinársky a výroba nekovových minerálnych produktov. Predpokladal sa pokles výroby kovov, textilu, odevov, kožiarskeho a jednoduchého drevárskeho priemyslu.

Očakávaný bol aj rast príjmov z aktívneho cestovného ruchu.

V sociálnej oblasti boli očakávané tiež viaceré efekty vstupu SR do EÚ. Predovšetkým mal nastať rast zamestnanosti, pričom miera nezamestnanosti mala poklesnúť. Očakávalo sa zvyšovanie miezd a vzrast kúpnej sily obyvateľov. To malo zabezpečiť všeobecný vzrast životnej úrovne obyvateľov.

K zníženiu nezamestnanosti mal prispieť aj voľný pohyb osôb a tým dlhodobá emigrácia za prácou do členských krajín EÚ.

Vstup do EÚ mal zabezpečiť možnosť štúdia na zahraničných univerzitách ako aj medzinárodnú mobilitu študentov, učiteľov univerzít a vedeckých pracovníkov.

V živote jednotlivcov sa očakávali aj inštitucionálno-právne prínosy, ktoré v EÚ vychádzajú z premisy, že štát je povinný chrániť občana pred ujmom na živote, zdraví a majetku, čo sa odrazilo v prijatom princípe ochrany slabšej zmluvnej strany. Konkrétne ide napr. o ochranu spotrebiteľov, ochranu zamestnancov, ochranu občanov ako recipientov účinkov stavu životného prostredia. Očakávala sa aj reforma súdnictva zlepšenie práce sudcov a skrátenie lehôt riešenia.

Zmeny po vstupe do EÚ

Vstup Slovenska do EÚ 1. mája 2004 priniesol zmeny, ktoré z dôvodov nedostatku priestoru zhmieme podľa pozitív a negatív do niekoľkých bodov.

Pozitíva

Od 1. mája 2005 sa dramaticky zvýšil záujem o Slovensko v zahraničí, aj takých krajín ako

je USA, Kanada, Japonsko, Čína (M. Ševčovič, Slovo č. 27, 2004). To má veľký význam pre zahraničnú politiku.

Slovensko dostáva financie z fondov EÚ, čo by malo trvať minimálne do roku 2013.

Zvýšil sa objem priamych zahraničných investícií. Po očistení výsledkov o sezónne vplyvy sa v 2. štvrtroku 2005 vytvoril hrubý domáci produkt v objeme 215,9 mld. Sk (v stálych cenách) a oproti 2. štvrtroku 2004 bol vyšší o 5,2 %.

Zvýšil sa objem zahraničného obchodu.

V máji 2005 dosiahol celkový vývoz tovaru hodnotu 81 mld. Sk pri medziročnom raste o 1,7 %. Celkový dovoz tovaru sa zvýšil o 7 % na 86 mld. Sk. Saldo zahraničného obchodu bolo pasívne v objeme 4,9 mld. Sk (o 4,3 mld. Sk vyššie ako v máji 2004).

Za päť mesiacov roku 2005 sa zo Slovenskej republiky vyviezol tovar v hodnote 374,5 mld. Sk (9,7 mld. EUR). V porovnaní s rovnakým obdobím roku 2004 vzrástol celkový vývoz o 3,8 %.

Z pohľadu hlavných ekonomických zoskupení sa zvýšil vývoz do krajín EÚ o 7,1 % (tvoril 86,9 % celkového vývozu SR) a do krajín OECD o 1,8 % (na celkovom vývoze SR sa podieľal 90,3 %).

Do Slovenskej republiky sa za päť mesiacov roku 2005 doviezol tovar v hodnote 399 mld. Sk (10,3 mld. EUR) pri medziročnom raste o 10 %.

Z hľadiska hlavných ekonomických zoskupení sa zvýšil dovoz z krajín EÚ o 5 % (tvoril 71,2 % z celkového dovozu) a z krajín OECD zostal na rovnakej úrovni (na celkovom dovoze SR sa podieľal 72,3 %). Saldo zahraničného obchodu za január až máj 2005 bolo pasívne v objeme 24,5 mld. Sk.

Rozvíja sa cestovný ruch. Zvyšuje sa návštevnosť Slovenska. Podľa štatistik ministerstva hospodárstva za prvý polrok 2005 prekročilo hranice Slovenska 11,992 milióna zahraničných návštevníkov, čo je o 9,8 % viac ako za rovnaké obdobie minulého roku (Roľnícke noviny, 26.08.2005).

Čiastočne sa rieši nezamestnanosť, hlavne vďaka zahraničným investíciám. Celková zamestnanosť po sezónnej analýze dosiahla 2 073,5 tis. osôb a medzirone vzrástla o 1,1 %. Miera nezamestnanosti poklesla. V júli 2005 poklesla na 15,2 %.

Slovensko má prístup na pracovný trh v krajinách s otvoreným pracovným trhom, ktorých je 12: Cyprus, ČR, Estónsko, Írsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Poľsko, Slovinsko, Švédsko, Veľká Británia. Ďalších 10 krajín EÚ má polootvorený pracovný trh, len Nemecko a Rakúsko majú pracovný trh zatvorený.

Slovenskí študenti majú možnosť študovať na univerzitách v krajinách EÚ.

Kým podľa európskeho štatistického úradu Eurostat bola v roku 2004 kúpna sila Slovákov najnižšia v únii, podľa štúdie Mercer HR Consulting v tomto roku už prevyšovala susedných Čechov. Pokles životnej úrovne analytici zaznamenali len vo východoslovenských okresoch ako Kežmarok, Vranov a v okolí Košíc (Hosp. Noviny, 31.08.2005).

Negatíva

Väčšina priamych zahraničných investícií sa doteraz koncentruje do odvetví s nižšou pridanou hodnotou, napr. do automobilového priemyslu. Nezvyšuje to produkciu a export sofistikovaných výrobkov.

Nedostatočne boli využívané predvstupové fondy EÚ. Problémy sú aj s čerpaním fondov po vstupe do únie. Slabá je úroveň pripravenosti projektov, slabý manažment, pretrvávajú korupcia pri ich získavaní.

Saldo zahraničného obchodu zostáva pasívne

Za najkritickejšiu oblasť dobiehania priemernej úrovne EÚ možno podľa autorov Analýzy konvergenzie slovenskej ekonomiky k EÚ, ktorú zverejnila Národná banka Slovenska považovať oblasť trhu práce a zamestnanosti. Vyššiu mieru nezamestnanosti od nás má len Poľsko. Medzera miery zamestnanosti medzi SR a EÚ by sa mala postupne znižovať, jej úplné uzatvorenie sa však nie je v horizonte najbližších 10 rokov reálne. Na vývoj miery nezamestnanosti bude negatívne vplývať posunutie veku odchodu do dôchodku, hrozí aj riziko prepúšťania v nereštrukturalizovaných domácich podnikoch. (Agentúrne správy TASR 15.08.2005).

Európska rada, ktorá sa zaoberala otázkou nezamestnanosti a jej negatívneho vplyvu na konkurencieschopnosť krajiny (14. októbra 2004) vyslala Slovensku špeciálne varovania (Podnikanie, máj 2005):

- nízka je úroveň zamestnanosti, hlavne žien, mládeže, starších ľudí a nízka je úroveň kvalifikovanej pracovnej sily,
- vysoká je úroveň nezamestnanosti (aj keď v súčasnosti znížená), s vysokým podielom dlhodobo nezamestnaných,
- výrazné sú rozdiely medzi regiónmi v úrovni a skladbe zamestnanosti i nezamestnanosti

Čo sa týka sociálnych ukazovateľov, Eurostat uvádza, že podiel ohrozenia chudobou na Slovensku dosahuje 20 %, čo je relatívne vyššia miera v porovnaní s inými krajinami EÚ.

Vývoj výdavkov na vedu, výskum a inováciu sa nezlepšil. Kľúčové lisabonské ukazovatele sú veľmi nepriaznivé. Európska komisia rozdelila členské krajiny EÚ do piatich skupín. SR je v tej najhoršej spolu s Poľskom a Írskom. Tieto krajiny nedobiehajú zvyšok Európy, rast výdavkov na vedu a výskum je tam nízky a neustále sa od roku 2000 znižuje. Pre porovnanie v roku 2003 podiel SR z HDP bol 0,59 %, kým napr. Švédsko 4,3 %, Fínsko 3,5 %. Medzi hlavné ciele Lisabonskej stratégie patrí dosiahnuť, aby do roku 2010 predstavovali výdavky na vedu a výskum hodnotu 3 % z HDP.

Súčasný stav neposúva krajinu bližšie k lisabonským cieľom aby sa hospodárstvo stalo konkurencieschopnejším vďaka znalostiam. Nezodpovedá to ani výsledkom konferencie Minerva: stratégia rozvoja konkurencieschopnosti na Slovensku v januári 2005. Indexom rastu konkurencieschopnosti, ktorý stanovilo svetové hospodárske fórum (WEF), sa Slovensko umiestnilo v r. 2004 umiestnilo na 43. priečke (žiadna zmena oproti roku 2003) zo 104 analyzovaných krajín. V rámci členských a kandidátskych krajín EÚ (vrátane Turecka) je SR na 22. priečke, keď za ním je už len Lotyšsko, Taliansko a Poľsko (Podnikanie, máj 2005).

Literatúra

- BILČÍK, V., BRUNCKO, M. a kol. (2003). Európska únia dnes. Bratislava, ISBN 80-7165-396-9. s. 198.
- BLAŽÍK, T. (2001). Predpoklady vstupu Slovenska do Európskej Únie. In: Geografické aspekty stredoevropského priestoru. Predpoklady vstupu SR a ČR do Európskej únie, Masarykova univerzita, Brno.
- FIGEL, J., ADAMIŠ, M. (2004). Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a súvislosti. Úrad vlády Slovenskej republiky. Bratislava.
- K priemeru EÚ je Slovensko stále bližšie cenami ako životnou úrovňou. TASR, Bratislava 15. augusta
- LAUKO, V. (2001). Perspektívy rozvoja juhozápadného Slovenska z hľadiska budúceho členstva Slovenskej republiky v Európskej únii. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. 161, řada přír. věd č. 21., Geografie XII, Brno, 100-104.

- LIPNICKÁ, P., DITTELOVÁ, G. (2003). Slovensko a Európska únia. Zoznámte sa s Európskou úniou. Euro info centrum, Bratislava.
- Najlepšie sa žije vo Švajčiarsku, Slovensko sa vzmáha. Hospodárske noviny 31.08.2005
- RYBÁR, P. a kol. (2003). Dvadsať otázok a odpovedí o vstupe slovenskej republiky do európskej únie. Úrad vlády SR, Bratislava.
- OUTRATA, E. a kol. (2002): Ekonomické a sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ - prínosy a riziká. Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky Slovenskej akadémie vied, Bratislava
- SIPKO, S. (2004). Priemyselná politika. Úrad vlády SR, Slovenská obchodná a priemyselná komora, Bratislava.
- Slovensko a Lisabonská stratégia. Časopis Podnikanie, máj 2005
- Slovensko po vstupe do EÚ v meniacej sa Európe. Slovo č.27/2004
- ZÁMOCKÝ, M. (2005). Slovensko v EÚ – rok od vstupu. SME 29. apríla 2005
- www.euroinfo.gov.sk (august 2005)
- www.statistics.sk

SLOVAKIA ONE YEAR AFTER THE ENTRY INTO THE EU: ECONOMIC AND SOCIAL ANALYSIS

Summary

Slovakia entered the European Union 1st May 2004 with great expectations. In economic area, it was mainly removing of economic backwardness and achieving of stable economic growth what meant the solution of convergent task. Using of EU financial grants was supposed to help it, especially using of structural and cohesive funds.

The using of advantages of customs union was next expectation. It was supposed to ensure the growth of foreign trade volume mainly with the EU countries.

The higher inflow of direct foreign investments were expected what in praxis would mean the modernization of technologies, innovations, work productivity growth and increasing of added value rate. The economy structure and industrial branches were also supposed to improve.

The growth of incomes from active tourism was expected, as well.

In social area, mainly the growth of employment, wages and purchase power of inhabitants were expected. It was supposed to ensure the general growth of living standard of inhabitants. To reduction of unemployment, free movement of persons and emigration for the work in the EU member countries were supposed ought to contribute. The entry into EU ought to ensure studies at foreign universities as well as international mobility of university students and teachers.

The entry of Slovakia into EU brought the changes. Some of them fulfilled the expectations, but some of them not. We can summarize them into main points.

Fulfilled expectations:

- the interest about Slovakia abroad has dramatically increased what has big meaning for foreign politics
- Slovakia gets finances from EU funds what should last at least till 2013
- the volume of direct investments has risen
- the volume of foreign trade has increased while export into EU countries increased one year after the entry of 7.5% (share 86.9% of whole export), import from EU countries has increased of 5% (share 71.2% of whole import)
- formation of GDP has increased
- unemployment rate has moderately decreased
- possibilities (unlimited so far) of the access into EU labour market exist
- the mobility of students and teachers is ensured

- visit rate of Slovakia by foreign tourists has increased
- the purchase power of inhabitants has moderately increased

Unfulfilled expectations:

- most of the direct foreign investments has been so far concentrating in the sectors with lower added value, e.g. in car industry. It doesn't increase the production and export of sophisticated products
- there are problems with the drawing of funds. The preparation level of projects is very low, the management is low and corruption during their acquisition exists.
- foreign trade balance remains passive

The area of labour market and employment can be considered as the most critical. Only Poland has higher rate of unemployment than we have. EU sent (14th October 2004) special warnings to Slovakia:

- the level of employment is low, mainly of women, young people, older people and the level of qualified labour force is low
- the level of unemployment is high (although it is reduced now), with high ratio of long-term unemployed
- the differences between regions are big in the level and structure of employment and unemployment
- concerning social indicators, Eurostat shows that ratio of poverty threat in Slovakia reaches 20% what is relatively higher level comparing to other EU countries
- the growth of expenses for science and research is low and since 2000 has been decreasing. For comparison the ratio of Slovakia in 2003 was 0.59% from GDP while of Sweden 4.3%, Finland 3.5%
- by index of competition growth that was stated by World Economic Forum, Slovakia was placed in 2004 within member and candidate EU countries (including Turkey) on 22nd position where behind it there is only Latvia, Italy and Poland.

Recenzovali: Prof. RNDr. Eva Michaeli, PhD.
Doc. RNDr. René Matlovič, PhD.